

Ihmettelyä ratkaisusta kanteluuni dnro 4298/4/14 eduskunnan oikeusasiamiehelle uskonnon ja elämäkatsomustiedon opetuksen järjestämistä koskevasta Opetushallituksen ohjeista

Tähän mennessä. Apulaisoikeusasiamies Jussi Pajuojaan pyynnöstä esittelijäneuvos Jorma Kuopus ilmoitti 5.11.2015 apulaisoikeusasiamiehen vastauksen [eli siis ratkaisun] kanteluuni.

Olin tehnyt kanteluni 13.10.2014. Opetushallitus oli antanut 29.4.2015 selvityksensä (Oph:n dno 1/030/2015) ja minä siihen vastineeni 16.5.2015. Olin täydentänyt kanteluani 16.10.2015 asialla, joka ei kuitenkaan ehtinyt niin pitkälle, että sitä olisi voitu ottaa ratkaisussa huomioon. Olin lähettänyt vastineeni ja täydennykseni heti Opetushallitukselle tiedoksi.

Ratkaisun ihmettelyä. Kohdissa I) ja II) kerron huolimattomuuksista. Kohdan II) huolimattomuudet saattavat olla seurausta kohdan I) huolimattomuuksista.

I) Kanteluita sekoitettu. Sivun 2 kappale, joka alkaa asiaani liittyvästi tekstillä ”Opetushallitus antoi 16.9.2014 esi- ja perusopetuksen sekä lukiokoulutuksen järjestäjille tarkistettut ohjeet uskonnon ja elämäkatsomustiedon opetuksesta. Ohjeissa (Dno 3/012/2014, 4/012/2014) on muun ohella todettu, että”, jatkuu tämän jälkeen kappaleen loppuun asti asiaani aivan liittymättömästi selostuksella, joka koskee ohjetta koulun/lukion uskonnollisten tilaisuuksien järjestämisestä eli yllä pois jätettyä ohjeiden otsikon jälkiosaa.

Jakso, joka ulottuu sivun 3 tekstillä ”Apulaisoikeusasiamies Pajuoja on päätöksessään toiseen kanteluun (Dnro 3994/4/13) jo 13.11.2014 todennut” alkavasta kappaleesta sivun 4 tekstillä ”Suhteessa nyt puheena olevaan ohjeeseen” alkavaan kappaleeseen asti, koskee koulun/lukion uskonnollisten tilaisuuksien järjestämistä vaan ei uskonnon ja elämäkatsomustiedon opetusta eikä siis kanteluni asiaa lainkaan.

Vastauksessa kanteluni on kai huolimattomasti sekoitettu johonkin toiseen kanteluun.

Huolimattomuutta, mutta harmitonta, on sivun 2 alussa väärä tieto hallituksen esityksen HE 136/2014 vp raukeamisesta jo 19.9.2014, kun oikeasti eduskunnan sivistysvaliokunta päätti lopettaa asian käsittelyn vasta 4.12.2014 (oikeusasiamiehen kansliakin antoi lausuntonsa vasta 7.10.2014).

II) Kanteluni käsitelty huolimattomasti. Käyn läpi kantelussani moittimani seikat a)–d) ja niiden kohtelun ratkaisussa.

a) Perusopetuslain/lukiolain 13 §:n/9 §:n 5 momentti onkin täysin selkeä. Ei edes tarvita hallituksen esitystä tulkintaan. Valitettavasti huomasin sen vasta nyt. Momentin ensimmäisen virkkeen mukaan uskonnollisiin yhdyskuntiin kuulumattomalle oppilaalle/opiskelijalle, joka ei osallistu 1 momentissa tarkoitettuun uskonnonopetukseen, opetetaan elämäkatsomustietoa. Momentin toisen virkkeen mukaan uskonnolliseen yhdyskuntaan kuuluvalle oppilaalle/opiskelijalle, jolle ei järjestetä hänen oman

uskontonsa opetusta, opetetaan huoltajan pyynnöstä/hänen pyynnöstään elämäntietoa. **Johtopäätöksenäni on, että tässä ovat elämäntietomustiedon opetukseen oikeutetut.** Momentin kolmas virke tuo määrällisen rajoituksen: Perusopetuksen/Koulutuksen järjestäjän tulee järjestää elämäntietomustiedon opetusta, jos opetukseen oikeutettuja oppilaita/opiskelijoita on vähintään kolme. **Näin ollen seuraava teksti perusopetuslain 13 §:n yksityiskohtaisissa perusteluissa vain toteaa johtopäätöksen itse lakitekstistä antamatta mitään uutta:** ”Pykälän 5 momentissa tarkoitettujen elämäntietomustiedon opetusta pyytävät uskonnolliseen yhdyskuntaan kuuluvat oppilaat otetaan huomioon arvioitaessa koulutuksen järjestäjän velvollisuutta järjestää elämäntietomustiedon opetusta.” Ei siis tarvitse pohtia, minkä painon pykälän perustelu saa itse pykälään verrattuna. Ei tarvita hallituksen esitystä itse lain tulkintaan. Säännöksen tulkinta on aivan yksiselitteinen.

Näin ollen Opetushallituksen ohje on näiltä osin todellakin yksiselitteisesti lain vastainen. Mitkään Opetushallituksen selvityksen puolustelut eivät toimi. Opetushallitus myönsikin selvityksessään olevansa valmis tarvittaessa tarkistamaan ohjeiden ko. kohdan sisältöä. Tämä tarpeen pitäisi syntyä viimeistään apulaisoikeusasiamiehen ratkaisusta.

Kanteluni ratkaisussa sivulla 2 lukee: ”Ohjeessa ei perusopetuslain 13 §:n 5 momenttiin ja lukiolain 9 §:n 5 momenttiin viitaten ole tyhjentävästi määrätty, keitä oppilaita tai opiskelijoita lasketaan mukaan elämäntietomustiedon opetuksen järjestämiseen velvoittavaan oppilaiden ja opiskelijoiden vähimmäismäärään.” **Onhan tyhjentävästi määrätty! Ohjeen mukaan kyseeseen tulevat (tietysti) 5 momentin ensimmäisessä virkkeessä tarkoitettujen oppilaat/opiskelijat mutta eivät 5 momentin toisessa virkkeessä tarkoitettujen oppilaat/opiskelijat.** Ja tämä on lain vastaista.

Mielestäni tätä selvää ohjeiden virhettä ei voi jättää korjaamatta. Ei Opetushallitus eikä apulaisoikeusasiamies myöskään pääse tästä sillä, että Opetushallituksella ei ole oikeutta antaa tämän kaltaisia ohjeita perusopetuksen/lukiokoulutuksen järjestäjiä sitovasti. Kuten kantelussani (s. 11) kerroin, Opetushallitus lausunnossaan 26.9.2003 katsoi sen tehtäviin kuuluvan tämänkaltaisen tiedotustoiminnan. Tätä tehtäväänsä hoitaessaan sillä ei mielestäni kuitenkaan ole oikeutta tiedottaa lainsäädännöstä virheellisellä tavalla asiassa, jossa ei ole tulkinnanvaraisuutta, vaan niin menettellessään, varsinkin niin jatkaessaan virheen huomaamisen jälkeen, se menettelee sitä itseään koskevien säädösten vastaisesti. Apulaisoikeusasiamies taas ohittaessaan tämän rikkoo ratkaisussaan (s. 1) kertomaansa perustuslain 109 §:n sille asettamaa tehtävää valvoa, että viranomaiset noudattavat lakia ja täyttävät velvollisuutensa.

Tämä apulaisoikeusasiamiehen uinahdus saattaa selittyä sillä, että vastaus keskittyy tarkastelemaan yllä kertomallani tavalla jotain muuta kantelua. Mutta tämä virhe on korjattavissa!

Opetushallituksen pitäisi myös muistaa muuttaa kanteluni mukaisesti ”lukion opiskelijat” muotoon ”lukioiden opiskelijat”.

b) Moittimaani ohjeiden kehotusta sitoa oikeus muuttaa katsomusopetuksen valinta uskonnollisen aseman muutokseen ei ratkaisussa ole tarkasteltu lainkaan. Ehkä siksi, kun aika on mennyt kohdassa I) mainitsemieni asiaankuulumattomien tekstien laatimiseen.

Opetushallitus ei ilmaissut aikomusta korjata ohjeita näiltä osin. Sen olisi kuitenkin syytä, ja annoin vastineessani seuraavat korjausvaihtoehdot: Oikea korjaus olisi ohjeiden asianomaisten kohtien täydellinen poisto. Käypä korjaus olisi myös kehotus huomauttaa oppilaiden huoltajille/opiskelijoille, että katsomusopetuksen valinnan *toistuva, useampikertainen* muutos oppilaan/opiskelijan uskonnollisen aseman pysyessä ennallaan vaarantaa opetuksen/koulutuksen tavoitteiden saavuttamista ja vaikeuttaa oppilaan/opiskelijan arviointia.

c) Vastineessani myönsin, että ohjeet sisältävät sittenkin seuraavan ajatuksen: ”Vain ne oppilaat/opiskelijat, joiden huoltaja on pyytänyt/jotka ovat pyytäneet oman uskonnon opetusta, osallistuvat opetukseen.” Tämä täsmennyt olisi kuitenkin syytä muotoilla ohjeisiin.

Lisäksi, ja varsinkin, jos tätä täsmennystä ei tehdä, perusopetusta koskevassa ohjeessa tulisi olla seuraava tämän täsmennyksen sisältävä teksti: ”Jos uskonnolliseen yhdyskuntaan kuuluva oppilas ei osallistu enemmistön uskonnon opetukseen, ei mahdolliseen oman uskonnon opetukseen eikä mahdolliseen elämänskatsomustiedon opetukseen, hänelle järjestetään muuta opetusta tai ohjattua toimintaa.” Tällä tekstillä siis korvattaisiin ohjeen kehnokielinen, tämän täsmennyksen ohittava ja tällöin **täsmennyksen lainvastaisen kiellon mieleen tuova** vastaava teksti.

Opetushallitus ohitti selvityksessään tämän jälkimmäisen seikan eikä siis myöntänyt ohjeen tekstissä korjauksen tarvetta.

Ratkaisu vaikenee myös tästä aiheesta.

d) Olin vaatinut, että perusopetusta koskevassa ohjeessa otettaisiin huomioon KHO:n vuosikirjaratkaisu 2004:99 kertomalla, että perusopetuslain 13 §:n viittaukset oppilaan huoltajaan on tulkittava tarkoittavan viittauksia oppilaan huoltajiin.

Ratkaisu koskettelee tätä kysymystä yhtymättä vaatimukseeni, mutta miten tarkastelee? Linaan tarkastelun vaiheittain kappaleesta sivulta 4. Ensimmäinen kolmesta lainauksesta:

Suhteessa nyt puheena olevaan ohjeeseen koulun asiana ei ole yhteishuoltajuudenkaan tilanteessa ratkaista katsomusopetuksen valintaa. Koulu voi apulaisoikeusasiamiehen mukaan kuulla tarvittaessa huoltajia ja luottaa huoltajan/huoltajien toimesta annettuun ilmoitukseen eikä voi ”oletusarvoisesti” (vrt. vastinekirjoituksenne 16.5.2015) sijoittaa oppilasta johonkin opetustyhmään.

Tarkastellaanpa kuitenkin esimerkkitapauksena Helsingin kaupungin lomaketta *Tietoja koulutulokkaasta* (Opev 124, 18.8.2014) sekä lomaketta *Osallistuminen oman uskonnon opetukseen* (Opv 125, Peruskoulu 18.8.2014) ja siihen liittyvää tiedotetta *Tiedoksi huoltajalle*.

Edellisen, molempien huoltajien allekirjoitettavan lomakkeen perusteella evankelis-luterilaiseen kirkkoon kuuluva oppilas ohjataan (tietysti) evankelisluterilaisen uskonnon opetukseen ja ortodoksiseen kirkkoon kuuluva oppilas (aivan oikein) ortodoksisen uskonnon opetukseen. Mutta toisaalta huoltajille ei edes kerrota (laista vaieten), että huoltajat voivat ilmoittaa (KHO:n ratkaisun perusteella vain yhdessä) ortodoksiseen kirkkoon kuuluvan oppilaan evankelisluterilaisen uskonnon opetukseen, eikä lomake anna tilaakaan sellaiselle ilmoitukselle.

Rekisteröityyn uskonnolliseen yhdyskuntaan kuuluvan oppilaan tapauksessa huoltajat voivat ilmoittaa oppilaan osallistuvan oman uskonnollisen yhdyskuntansa antamaan opetukseen (todistus vaaditaan).

Uskonnollisiin yhdyskuntiin kuulumattoman oppilaan tapauksessa on ruudut toisaalta oppilaan tämän tiedon ja samalla oppilaan elämäkatsomustiedon opetukseen ilmoittamista varten ja toisaalta oppilaan tämän tiedon ja samalla oppilaan (kaikei ev.lut.) uskonnon opetukseen ilmoittamista varten. Mutta sehän on väärin, sillä huoltajat saattavat lomakkeen tähden harhautua kuvittelemaan, että heidän olisi yksimielisesti valittava toinen tai toinen ruutu, kun tosiasiaa (KHO 2004:99!) huoltajista kummalla tahansa on oikeus rastittaa valinnan ratkaisevasti ensimmäinen ruutu, mitä ei lomakkeessa kuitenkaan kerrota. Jos rasti olisi molemmissa ruuduissa, koulu tietysti sijoittaisi oppilaan elämäkatsomustietoon, ei uskonnonopetukseen, ja ilmoittaisi tämän seikan huoltajille (mutta tietääkö koulu todella KHO:n ratkaisun?). Erityisesti koululla ei olisi oikeutta ryhtyä tiukkaamaan huoltajilta yksimielistä päätöstä, sillä se voisi johtaa siihen, että elämäkatsomustiedon uskonnollisen yhdyskuntaan kuulumattomalle (KHO:n ratkaisunkin mukaan) oikeana opetuksena näkevä voisi koulun painostuksen tähden joutua väärin taipumaan.

Jälkimmäinen lomake koskee muita kuin valtionkirkkoihin kuuluvia oppilaita, ja sen allekirjoittaa yksi huoltaja. Uskonnollisiin yhdyskuntiin kuulumattoman oppilaan tapauksessa lomake tarjoaa mahdollisuuden pyytää oppilaalle tämän saaman kasvatuksen tai kulttuuritaustan perusteella (muuta kuin ev.lut.) uskonnon opetusta. Entä, jos toinen huoltajista tahtois oppilaalle vaikkapa ortod. opetusta ja toinen vaikkapa evl.lut. opetusta? Miksi toinen (kumpi?) huoltajista saisi yksin ratkaista asian?

Helsingin kaupungin puutteellisten lomakkeiden ja tiedotteiden tähden mielestäni koulu ei voi oikeasti luottaa huoltajista toisen eikä molempien huoltajien yhdessä antamaan ilmoitukseen; ilmoitus on saatettu laatia puutteellisin tiedoin tai se antaa puutteelliset tiedot.

Kanteluni liitteinä olleet Seinäjoen kaupungin tiedote (syksyä 2015 koskeva versio on syksyä 2014 koskevan version mukainen) ja lomake (syksyä 2015 koskeva versio on syksyä 2014 koskevaa versiota hiotumpi) ovat selkeät näihin Helsingin lomakkeisiin ja tiedotteisiin verrattuina — koska ottavat KHO:n ratkaisun huomioon. Helsinkiä koskien kantelin eduskunnan oikeusasiamiehelle 2003 ja 2006; Seinäjokea koskien kantelin eduskunnan oikeusasiamiehelle 2009 ja 2010, jolloin asiat vihdoinkin korjattiin.

Olen siis perustellusti eri mieltä apulaisoikeusasiamiehen kanssa siitä,

milloin koulu voi luottaa huoltajan/huoltajien ilmoitukseen ja voiko koulu suoraan ohjata oppilaan johonkin tiettyyn opetusvaihtoehtoon.

Opetushallituksen ohjeen korjaaminen antaisi opetuksen järjestäjille perustan laatia oikealla tavalla toimivat lomakkeet ja tiedotteet.

Jatkan ratkaisun lainausta:

Sen vuoksi viittauksen jättäminen pois korkeimman hallinto-oikeuden vanhaan ratkaisuun KHO 2004:99 ei ole tulkittavissa puutteeksi Opetushallituksen ohjeessa, koska uudempaakin pohdintaa ja oikeuskäytäntöä löytyy. Toisaalta Suomen kansallinen käytäntö ja toisaalta Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisut ovat erilinjaisia.

Miksi kutsua ratkaisua KHO 2004:99 vanhaksi? Ratkaisun ajattelutapahan on päinvastoin vain saanut yhä enemmän tukea (kuten kerroin jo vastineeni sivulla 4). **Mistä uudemmassa pohdinnasta ja oikeuskäytännöstä on kyse?** Ratkaisussa ei ole sellaista esitetty, sillä esimerkiksi kohdassa I) mainitsemani tekstit eivät tietenkään tähän asiaan liity. **Mistä Suomen kansallisen käytännön ja Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisujen erilinjaisuudesta on kyse?** Kukaan ei ole kannellut ratkaisusta KHO 2004:99 Euroopan ihmisoikeustuomioistuimeen, eikä mitään perustaa sellaiselle kantelulle löytyisikään. Ratkaisussa ei ole muutenkaan kerrottu mistään tällaisesta erilinjaisuudesta asiassani. **Ratkaisun sekoilu on jatkonut, ja nyt hyvin vakavalla tavalla.**

Kolmas ja viimeinen lainaus:

Kysymys ns. sukupuolineutraalista avioliittolaista (HE 65/2915 vp) [oltava HE 65/2015 vp] on vasta eduskunnan käsiteltävänä ja yhdistyksenne on lähettänyt kannanottonsa eduskunnan valiokunnille.

Myönnän, että minun olisi tullut kirjoittaa tämän hallituksen esityksen ja sitä erityisellä tavalla tukevan yhdistyksemme lausunnon huomioon ottamisesta varovaisemmin. Minun olisi pitänyt pyytää, että ne otettaisiin huomioon vain, jos asia olisi eduskunnassa hyväksytty ennen kanteluni ratkaisemista.

Kaikkiaan apulaisoikeusasiamiehellä olisi hyvin suuri syy ottaa kanteluni vielä uudestaan harkittavaksi myös asian d) osalta.

Apulaisoikeusasiamiehen olisi myös syytä ehdottaa opetus- ja kulttuuriministeriölle, että se ryhtyisi toimenpiteisiin sellaisen lain aikaansaamiseksi, jolla muutettaisiin perusopetuslain 13 § ottamaan huomioon ratkaisu KHO 2004:99. Sellaiseen apulaisoikeusasiamiehellä on oikeus eduskunnan oikeusasiamiehestä annetun lain (14.3.2002/197) esitystä koskevan 11 §:n 2 momentin nojalla. Sehän sanoo seuraavaa: Oikeusasiamies voi tehtävänsä hoitaessaan kiinnittää valtioneuvoston tai muun lainsäädännön valmistelusta vastaavan toimielimen huomiota säännöksissä tai määräyksissä havaitsemiinsa puutteisiin sekä tehdä esityksiä niiden kehittämiseksi ja puutteiden poistamiseksi.

Finlandia-hiihto 2015 ja kanteluni ratkaisu: yhteys? Tultuani häntäpäässä maaliin sarjassa P50 ja ehdittyäni tulostulosten luo huomasi, että muuan Jorma

Kuopus oli tullut maaliin melkein heti perääni (verkon tuloslistan mukaan kolme sijaa ja 1 minuutti 14,51 sekuntia minua myöhemmin; ja hän oli todellakin Eduskunnan urheilukerhosta). Tajusin, kenestä hiihtäjistä oli kyse; matkan varrella toinen tai toinen meistä oli ollut edellä. Mutta vakuutan, että omasta mielestäni meillä ei ollut mitään latukahinoita; en ollut hiihtänyt kannoille enkä kiilannut eteen. Josko kuitenkin tuo hienoinen ”häviö” olisi jäänyt häntä kismittämään ja siksi valmistelemaan tämän kanteluni ratkaisun ikävän huonolla tavalla? (Hymiö!) — Mutta toisaaltahan nyt apulaisoikeusasiamiehellä on mahdollisuus palata kanteluuni uudelleen, ja se on tärkeämpää.

Terveisin,

Jouni Luukkainen, matematiikan dosentti
puheenjohtaja, Pääkaupunkiseudun ateistit ry [www.ateistit.fi]
Wallininkuja 2 C 53, 00530 HELSINKI
p. 02941 51443, (09) 7534 703
jouni.luukkainen@helsinki.fi

*Lähetetty sähköpostitse oikeusasiamiehelle (oikeusasiamies@eduskunta.fi)
ja kanteluni ratkaisun ohella tiedoksi Opetushallitukselle (kirjaamo@oph.fi)*